

A TANTERMEK INFRASTRUKTÚRÁJÁNAK ÁTALAKULÁSA A XIX. SZÁZAD VÉGE ÉS A XXI. SZÁZAD KÖZÖTT

MÉSZÁROS ÁDÁM

Eszterházy Károly Egyetem

Neveléstudományi Doktori Iskola

Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára

Amióta intézményesített oktatás létezik, azóta izgatja a pedagógusokat, s időszakonként a közvéleményt is az, hogy milyen az a tér, amiben a gyermekek tanulnak. Az oktatás expanziójának időszaka különösen fontos időszak ebben a tekintetben, hiszen – Szabolcs Éva szavait idézve – a gyermekből tanuló vált, ezzel pedig ideje legnagyobb részét már az iskolában töltötte. A tanulmányban a XIX. század vége és a XXI. század eleje közötti tekintem át a pedagógiai terek változását. Természetesen a tabló nem lehet teljes, hiszen a reformpedagógiai irányzatokkal terjedelmi okokból nem foglalkoztam, de az állami népoktatás kezdetén jellemző iskolai terek és napjaink elvárásai is érdekes és hasznos témát nyújtottak.

Bevezetés

Az elmúlt évszázadban a pedagógiai térrel, ezen belül pedig a tanterem berendezésével, bútorzatával, illetve a taneszközökkel szemben megfogalmazott elvárások rendkívüli mértékben megváltoztak. Tanulmányunkban azt fogjuk megvizsgálni, hogy a XIX. század utolsó évtizedéhez képest a XXI. század első negyedére mennyiben változtak meg az elvárások a szűkebb értelemben vett tanulási környezettel, az osztálytermekkel kapcsolatban. A vizsgált időszak kiindulópontját az indokolja, hogy az 1890-es évekből származnak az első részletes adataink arra vonatkozóan, hogy a Heves megyei elemi népiskolák tantermei milyen bútorzattal, taneszközökkel voltak ellátva, illetve azok miként voltak elrendezve. Ennek köszönhetően lehetőségünk van összehasonlítani, hogy a vidéki iskolák mennyiben feleltek meg az országos elvárásoknak. Az összehasonlításra a lehetőséget a tantermekről készített leltárak teremtették meg, melyeknek készítését Samassa József egri érsek az 1886. I. 155. számú körlevelében rendelte el az Egri Főegyházmegye népiskolaiban. A dokumentumban a következő utasítást olvashatjuk: „*A kántortanítói állomások ingatlan és ingó javainak állandó gondozása s épségben tartása, esetleg a felelősségrevonás és kártérítés hatályosabb érvényesítése szempontjából ezennel elrendelem, hogy az ezentúl kinevezendő*

kántortanítóknak, állomásuk elfoglalása alkalmával a javadalmukhoz tartozó összes ingatlan s ingó vagyona a kerületi alesperesek, illetőleg ezek akadályoztatása esetén a helyi lelkészek által, az iskolaszékek közreműködésével, szabályszerű leltár mellett adassék át, s ez a kántortanító által is aláírandó két példányban egyházmegyei hivatalomhoz beterjesztessék.

Állomás-változtatás vagy elhalálozás esetén a vagyona a leltár nyomán megvizsgálendő s a netáni hiány az érdekllett kántortanító, illetőleg hagyatéka ellen követelésbe veendő”.²

Az iskolaépületekkel és tantermekkel szemben támasztott követelmények a XIX-XX. század fordulóján

A XIX. század utolsó évtizedének oktatásügyét az 1868. évi 38. törvénycikk szabályozta. A törvénycikk a 27. §-ban kimondta, hogy „Az ujonnan építendő iskolaépületek egészséges helyen épültek, szárazak s a gyermekek létszámához mérten (egy teremre 60 gyermeket, s minden gyermekre legalább is 8-12 négyzetögl lábnyi helyet számítva) elegendő számú tágas, világos és könnyen szellőztethető tantermekkel legyenek ellátva”.³ Emellett a 30. §-ban rögzítette azt is, hogy „A község tartozik az iskolát földgömbbel, térképpel, táblákkal, természetrajzi ábrákkal s minden szükséges és elegendő számú taneszközökkel felszerelni”.⁴ Ennél részletesebb szabályozást az iskolák tárgyi infrastruktúrájára vonatkozóan nem találunk a jogszabályban. Ezt a hiányt Gönczy Pál, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium osztálytanácsosa igyekezett pótolni az 1870-ben megjelent Népiskolai épülettervek című munkájával. A mű főként az iskolaépületek felállítására, illetve a tantermek bútorzatára, azok elrendezésére vonatkozó követelményeket pontosította, illetve tett javaslatot ezeknek kivitelezésére. Az építőanyagok szempontjából legideálisabbnak a kőből, vagy az égetett téglából emelt iskolaházakat tartotta, egyrészt egészségügyi szempontból, másrészt pedig szem előtt tartva az épület maradandóságát. Mivel a vidéki települések jelentős részének anyagi helyzete nem tette lehetővé, hogy kőből, vagy téglából építsen iskolát, ezért megengedte a korábbi, a helyi szokás szerinti építési módokat is, mint például a vályogot, a vert falat, vagy a fecskerakást.⁵ Az ilyen építőanyagok használata esetén kötelezően előírta, hogy az épület alapzatát 2-3 láb⁶ magasságig kőből vagy téglából építsék. Az iskolák tetőzetére vonatkozóan Gönczy

---

2 Egri Főegyházmegyei Levéltár (továbbiakban: EFL) Circulares Dioecesanæ anni 1886. 9. p. In.: Circulares Dioecesanæ 1882-1889.

3 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. Forrás: 1868. évi XXXVIII. törvénycikk - 1. oldal - Ezer év törvényei (jogtar.hu) Utolsó elérés: 2021. 02. 20.

4 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. Forrás: 1868. évi XXXVIII. törvénycikk - 1. oldal - Ezer év törvényei (jogtar.hu) Utolsó elérés: 2021. 02. 20.

5 Fecskerakás: törekkkel vagy szalmával kevert sárból, agyagból készített fal.

6 Láb: régi hossz mérték, 1 bécsi láb 0,316 méternek felelt meg.

Pál a cserép, illetve a faszindely használatát tartotta kívánatosnak. Az előbbit a kőből vagy téglából épült iskolák esetében, az utóbbit pedig a föld alapanyagú falak esetében javasolta. Gönczy a tetőszerkezettel kapcsolatban is adott engedményt, hiszen az iskolaházakat lehetett zsuppal, illetve náddal is fedni, bár a tűzveszély miatt ezt nem tartotta ideális megoldásnak (Gönczy, 1870. 7-8.).

A miniszteri osztálytanácsos munkájában természetesen igen részletesen szól a pedagógiai munka legfontosabb színterével, a tantermekkel szemben megfogalmazott elvárásokról is. A tanterem legfontosabb bútorai a padok voltak, melyeknek elrendezésére különösen nagy hangsúlyt kellett fektetni. A padsorok előtt minden esetben 6-7 lábnyi helyet kellett hagyni, ahová a tanító asztala és széke, az állótábla, illetve a tantermi szekrény került. Az utolsó padsor és a tanterem vége között 1,5 – 2 láb területet kellett elhagyni, hogy a padokat meg lehessen kerülni. A padsor egyik végétől 3,5 – 4,5 láb széles helyet kellett szabadon hagyni, hogy a gyermekek kényelmesen tudjanak közlekedni, valamint a fűtőtestet is biztonságosan el lehessen helyezni. A padsorokat az ablakoktól szintén 1,5 – 2 láb távolságra kellett elhelyezni, egyrészt azért, hogy az ablakokhoz hozzá lehessen férni, másrészt pedig azért, hogy a tanulók erről az oldalról is megközelíthessék az ülőhelyüket. Gönczy Pál a padok elrendezésének több lehetséges módját is ismertette:

- A padok elrendezésnek legolcsóbb, egyben a legcélszerűtlenebb módja volt, hogy a padsorok folytonos sort képeztek. Előnye volt az olcsóság mellett, hogy kis alapterületű tanteremben viszonylag nagy számú tanulót lehetett elhelyezni. Hátránya volt viszont, hogy a tanulók csupán a padsor két oldaláról tudták megközelíteni ülőhelyüket. Mivel az ilyen elrendezésnél egy padsorban gyakran 8, vagy ennél is több gyermek ült, a közepén ülő gyermekek közlekedése meglehetősen körülményes volt. Mindemellett a tanító sem tudta kellőképpen felügyelni a padsor közepén ülő gyermekek órai munkáját. Az ily módon berendezett tantermeknek Gönczy Pál szerint minimum 54 m² területűnek kellett lennie.
- Célszerűbb elrendezési mód volt a padsorok két részre történő osztása. Ennek legnagyobb előnye az volt, hogy a gyermekek könnyebben hozzájutottak ülőhelyükhöz, illetve a tanító is könnyebben tudta felügyelni a tanulók munkáját. Egy padsorba így rendszerint 4 gyermek került. Az ily módon történő elrendezéshez azonban nagyobb területű tanteremre volt szükség, hiszen a 2 blokk között is szabadon kellett hagyni 2-3 lábnyi közlekedőutat. A tanterem alapterületének ebben az esetben már legalább 65 m²-nek kellett lennie.
- Ennél is ideálisabb megoldás volt a padsoroknak három blokkba történő osztása. Ez főleg az olyan tantermekben volt célszerű, ahol egyrészt több osztály tanult együtt, másrészt pedig a tanterem méretei is lehetővé tették. Egy padsorba így 3 gyermek fért el. Ez az elrendezési mód Gönczy szerint csak a 71,5 m²-t meghaladó tantermekben volt lehetséges.
- A padok elrendezésének volt még egy negyedik lehetséges módja is, de ez az 1870-es évek elején még csak az USA-ban volt szokásban, valamint Németországban és Svájcban

kezdett megjelenni. A padokat eszerint a mód szerint négy csoportba osztották, egy padsorban így 2 gyermek ült. Legnagyobb előnye volt, hogy a diákok egymás zavarása nélkül tudták elfoglalni ülőhelyüket, valamint a tanító is jobban tudta felügyelni a tanulók munkáját. Hátránya volt viszont a kivitelezés drágasága, hiszen ehhez nagy alapterületű tanteremre volt szükség (Gönczy, 1870. 9-10.).

A padok elrendezése mellett különösen nagy hangsúlyt kellett fektetni a tanterem megfelelő világosságára is. Gönczy Pál szerint a legkisebb tantermen is minimum 3 ablakot kellett készíteni. Fontos volt az ablakok száma mellett azoknak mérete is, melyeket a tanterem magasságához kellett arányosan igazítani. Az ablakok elhelyezésének legideálisabb módja az osztálytanácsos szerint az volt, ha a padsorokhoz képest bal oldalon helyezkednek el, s ezáltal nem vetődik árnyék a gyermekek könyveire. Abban az esetben, ha a tanterem annyira széles, hogy az ablaktól 4 ölnél⁷ nagyobb távolságra is vannak padok, akkor a világosságot úgy lehet növelni, hogy a tanulóknak háttal is helyeznek el ablakokat. Szigorúan tiltotta viszont Gönczy azt a megoldást, hogy az egymással szemközti falakon, vagy a padokkal szemben helyezték el az ablakokat, mert ezzel jelentős mértékben romolhat a gyermekek látása (Gönczy, 1870. 11.).

A padok elrendezése mellett nagyon fontos volt a padok megfelelő kivitelezése is. Az elsődleges szempont itt az volt, hogy a padok lehetővé tegyék a tanulók egészséges testi fejlődését, továbbá kényelmesek legyenek. A célszerűen kivitelezett padokban a tanuló egyenes háttal tudott ülni, az asztal támlájának széléhez pedig a mellkasa helyett a gyomrát fektette. A testtartásából eredően megfelelő távolságból tudott a gyermek írni, illetve olvasni, ezáltal elkerülhető volt a szemek rongálása is. Ahhoz, hogy a padok a fenti szempontoknak megfeleljenek, készítésük során szem előtt kell tartani a gyermekek életkori sajátosságait és a padok méreteit ennek arányában kellett megszabni (Gönczy, 1870. 12-13.).

Gönczy Pál javaslata szerint a padokkal szemben, egy katedrán kellett elhelyezni a tanító számára az íróasztalt, illetve a széket. Továbbá célszerűnek tartott ide állítani egy zárható szekrényt is a taneszközök számára. A tanító széke fölé a falra egy fekete iskolai táblát kellett felszerelni oly módon, hogy az minden tanuló számára jól látható legyen. Gönczy a katedra előtt célszerűnek tartott elhelyezni egy állványra akasztható táblát is a diákok használatára. A ruhafogasokat a kályha közelében javasolta a falra felszerelni, de még ideálisabb megoldásnak tartotta, ha a ruhafogas nem a tanteremben, hanem az előszobában kapott helyet. A tanterem tisztaságának és a tanulók egészségének érdekében az aljzatot deszkával ki kellett padlózni, valamint köpöladákat elhelyezni (Gönczy, 1870. 14.). Különös figyelmet kellett fordítani a tanterem megfelelő fűtésére és

---

7 Öl: régi hossz mérték, 1 bécsi öl 1,896 méternek felelt meg.

szellőztetésére. Mivel az ablakon át történő szellőztetés télen a tanulók egészségét veszélyeztette, így célszerű volt a tantermekbe kályhával egybekötött szellőztető készüléket is beállítani (Gönczy, 1870. 14-15.).

Gönczy Pál 1888-ban ismét megfogalmazta az ideális tanteremmel szemben támasztott követelményeket, ami a következőképpen hangzik: *„A székek a gyermek korához mérve úgy legyenek szerkesztve, hogy azokra egymás háborgatása nélkül bejussanak, asztalaikon kényelmesen írhasanak. Fűtése szellőztető készülékkel legyen összekötve, az egy teremre 60 gyereknél többnek lenni ne legyen szabad, inkább ott, ahol egy tanító 80 gyereket is kénytelen tanítani, a terem úgy legyen két részre osztva, hogy a tanító azt tetszése szerint nyithassa egybe, vagy különözhesse el egymástól. Legyen az iskolában a tanítónak lakása, s ha nem volna, köteleztessék az iskolát tartó község vagy felekezet a tanítónak ingyen lakás adására. [...] Az épület célszerű elrendezése, magassága, száraz volta, szellőztetése, a benne feltalálható kényelem, tisztaság, külső környékének csinosága, a gyermekeknek nemcsak egészségök épségben való fenntartására szolgál, hanem reájuk nevelőleg is nagy befolyást gyakorol.”* (Sanda, 2016. 96.). Gönczy Pál 1870-ben, illetve 1888-ban közzétett javaslatai természetesen az idealizált iskolákra, tantermekre vonatkoztak, melyeket sok vidéki település anyagi helyzeténél fogva képtelen volt megvalósítani. Ezt mutatja Csáky Albin kultuszminiszter 1894-ben kelt jelentése is, mely szerint az *„1868. évi XXXVIII. törvénycikk az iskolaházakról és tantermekről rendelkezett ugyan, de az általános feltételek mellett a felügyelő hatóságoknak nem biztosították azt a jogot, hogy az építendő helyiségeket előzetesen elbírálja, azokat jóváhagyja, illetve az építési engedélyt megtagadja. Szabályrendeletileg sem volt az ügy rendezve.”* (Sanda, 2016. 95.). 1928-ban Benisch György is negatívan vélekedett az 1869-1900 között épült felekezeti iskolák épületeiről: *„[...] tantermek nagyrészt oly silányak, alacsonyak, sötétek, nedvesek, hogy kicserélésük rövid időn belül elkerülhetetlenné válik.”* (Benisch, 1928. 97.). A közoktatásügy fejlődésének lassú voltára Kéri Katalin is rávilágított doktori értekezésében, miszerint a XX. század elején a vidéki népiskolák esetében megállt az idő az előző század utolsó harmadához képest. A neveléstörténész szerint a korabeli tanfelügyelői jelentések, valamint az iskolaszéki kérelmek tartalmukat tekintve semmit sem változtak az eltelt 30 év alatt (Kéri, 1995. 212.).

A Heves megyei népiskolák berendezése a XIX. század alkonyán

Az iskolák, illetve a tantermek országos szinten tapasztalható állapotainak áttekintésénél követően kísérletet teszünk néhány Heves megyei népiskola berendezésének bemutatására. Mivel e munka terjedelmi keretei nem teszik lehetővé, hogy a teljes megye népiskoláinak állapotát bemutassuk, így csupán a 2000-4000 fő közötti népességű nagyközségeket vizsgáltuk. Választásunk azért esett ezekre a nagyközségekre, mert feltételezéseink szerint

az ekkora lakosság számú települések már rendelkeztek akkora vagyonnal, hogy tudtak áldozni népiskoláik fejlesztésére, korszerűsítésére. Ennek ellenére mégis nagyon eltérő állapotok uralkodtak a tantermekben az 1889-1900. közötti időszakból fennmaradt leltáraik tanúsága szerint.⁸

A vizsgált nagyközségek többségében a tantermek alapterülete 50 és 65 m² között változott. Természetesen voltak ennél nagyobb osztálytermek is, például Erdőtelken az 1894-ben épült, V-VI. vegyes osztály tantermének alapterülete 72 m², Tiszanánán a III-VI. vegyes osztály tanterme 70 m², Kömlőn az 1900-ban épült, III-VI. leányosztály tanterme szintén 70 m² volt. Valamivel kisebb volt az ecsédi iskola I. vegyes osztályának tanterme, melynek alapterülete 68 m² volt. A legkisebb osztálytermekkel Sarudon, illetve Besenyőtelken találkozunk. Sarudon az I-II. vegyes osztály tantermének területe 48 m², Besenyőtelken pedig az I. leányosztály tanterme – ami a régi templomépület földszintjén lett kialakítva – csupán 16,5 m² volt. Érdeemes lehet ezt összevetnünk Gönczy Pál, a padok elrendezésénél bemutatott javaslatával, mely szerint a legkedvezőtlenebb módon berendezhető osztálytermek esetében is legalább 54 m² alapterülettel kellett számolni.

Néhány iskolaterem esetében a fennmaradt leltár ismerteti a megvilágítás viszonyait, az ablakok elhelyezését. A tanulmányban vizsgált osztálytermek többsége 2-5 darab ablakkal volt ellátva, attól függően, hogy mekkora volt a tanterem és az ablakok mérete. Kivételt képezett az ecsédi II. osztályosok tanterme, ahol 6 ablak, valamint a füzesabonyi II. osztályosok és a tiszanánai III-VI. osztályosok tanterme, melyeken 8 db ablak volt elhelyezve. Gönczy Pál már 1870-ben javasolta, hogy a legkisebb osztálytermen is legalább 3 ablakot alakítsanak ki, de ennek ellenére számos iskolaterem csak 2 ablakkal rendelkezett. Ilyen tantermekkel találkozunk például Adácson, Besenyőtelken és Gyöngyöspatán. Az ablakok tájolásáról kevesebb esetben rendelkezünk információval. Az abasári II-III. osztály, az adácsi III-VI. leányosztály, illetve a gyöngyöspatai új iskolaépület tantermeiben az ablakok délnyugati fekvésűek, az ecsédi II-III. osztály tantermében délkeleti, az adácsi II. vegyes osztály tantermében nyugati, a gyöngyöspatai régi iskolaépület osztálytermeiben keleti, a besenyőtelki II-VI. leányosztály tantermében déli és északi, Füzesabonyban a IV-VI. leányosztály tantermében pedig nyugati és keleti fekvésűek voltak. Több esetben is megfigyelhetjük a leltárakban az ablakok szabálytalan elhelyezését. Korábban már említettük, hogy Gönczy Pál a Népiskolai épületervek c. munkájában határozottan tiltotta az ablakok egymással szemközti falon történő elhelyezését. Ennek ellenére ezzel a megoldással találkozunk a besenyőtelki II-VI. leányosztály és a füzesabonyi IV-VI. osztály tantermében, de a kömlői I. vegyes osztály és a sarudi III-VI. leányosztály tantermében is egymással szemközti falakon voltak az ablakok. Szabálytalan volt az ablakok elhelyezése a horti I. leányosztály

---

8 A tanulmány elkészítése során felhasznált iskolai leltárak pontos levéltári jelzetét a forrásjegyzékben közöljük.

tantermében is, ahol Gönczy Pál javaslata ellenére az ablakok nem a tanulóknak balra, hanem a jobbra eső falon voltak. Néhány osztályteremben a világosságot úgy igyekeztek fokozni, hogy az ajtó fölé, vagy az ajtóba világítóablakot helyeztek. Ennek példáját látjuk a füzesabonyi IV-VI. leányosztály, a gyöngyöspatai új iskolaépület, illetve a horti iskola osztálytermeiben. A megvilágítás elősegítésére Gyöngyöspatán az I. osztályosok, illetve Horton az I. fiú- és leányosztály tantermében függőlámpásokat is alkalmaztak, melyeket főként a kora reggeli és a késő esti tanuláshoz használtak.

A tantermek legalapvetőbb bútorai természetesen az iskolai padok voltak, melyeket többnyire fenyőfából készítettek. A padok méretére vonatkozólag csak kevés információval rendelkezünk. Ezeket az adatokat csak az adácsi, a kömlői, valamint a tiszánánai iskolák esetében ismerjük, de itt sem mindegyik tanteremben. Az 1899-ben kelt leltár szerint az adácsi iskola I. vegyes osztályában található padok hossza 250 cm, szélessége 20 cm, magassága pedig 75 cm volt. A kömlői iskola I. vegyes osztályában szintén 2,5 m volt az egyes padok hosszúsága. Tiszánánán a III-VI. vegyes osztály tantermében 12 db 3 méter, 4 db 1,7 méter és 9 db 56 cm hosszúságú ülőpad volt elhelyezve. Kevés információval rendelkezünk azzal kapcsolatban is, hogy az egyes iskolatermek padjai hány férőhelyesek voltak. Ilyen információnk csupán Hortról és Tiszánánáról van. Horton a községháza épületében lévő, az I. fiúosztály által használt tanteremben 1895-ben 20 db 5 férőhelyes, Tiszánánán az I-II. fiúosztály tantermében 1892-ben 10 db 1 férőhelyes, 9 db 4 férőhelyes és 2 db 8 férőhelyes pad volt. Az ülőpadok férőhelyétől függött, hogy az egyes osztálytermekben hány darab padot helyeztek el. Legtöbb esetben 10-20 db padot helyeztek el az egyes termekben, de voltak olyan tantermek is, ahol 24-25 padot találunk. Ilyen esettel találkozunk például Ecséden, ahol a II. vegyes osztály által használt 50 m²-es tanteremben 24 padot, Tiszánánán III-VI. osztályosok 70 m²-es tantermében 25, az I-II. fiúosztály 58 m²-es tantermében 21 padot, Verpeléten pedig az V-VI. osztályosok tantermében 24 padot helyeztek el. Voltak olyan iskolatermek is, ahol tíznél kevesebb pad volt, például Adácson a III-VI. leányosztályban 7, Csányban a IV-VI. fiúosztályban 8, az I. leányosztályban 9, Ecséden a II-III. osztályosok 50 m²-es tantermében 8, valamint Gyöngyöspatán a haladó vegyes osztály tantermében 8, illetve később 9 pad volt.

A padok elrendezése a vizsgált falvak iskolatermeiben többféle módon történt, bár a leltárak erről nem minden esetben tájékoztatnak bennünket. Két csoportra voltak osztva a padok a besenyőtelki iskola I, illetve II. leányosztályában, Kömlőn az I. osztályosok, illetve Sarudon a III-VI. leányosztály 1900-ban épült tantermében. A füzesabonyi IV-VI. leányosztályban található 14 db pad két sorban volt elrendezve. A padok a talajhoz rögzítve voltak, így azoknak mozgatása meglehetősen nehézkes volt.

Az ülőpadok mellett az osztálytermek szinte mindegyikében megtalálható volt a tanító részére a katedrán elhelyezett fiókos asztal, illetve a szék. Érdekes azonban, hogy

a gyöngyöspatai tantermekben az 1899 előtti leltárak a tanítók részére ülőalkalmatosságról nem tesznek említést. Ugyanezt figyelhetjük meg a maklári iskola II-VI. fiú-, illetve leányosztályának leltárában, de Kálban az 1895-ben berendezett III-VI. fiúosztály, illetve az I. vegyes osztály tantermének leltárában is. Kömlőn az 1898-ban kelt leltár szerint az I. osztályban szék helyett egy rozoga lóca volt a tanítói asztal mellett.

A tantermek bútorzatát képezték a szekrények is, bár ezekkel főleg a felsőbb osztályok tantermeinek leltáraiban találkozhatunk. A szekrényeket az esetek többségében népiskolai könyvtárnak használták, ebben tartották a könyveket. Ennek példájával találkozunk Abasáron, Erdőtelken, Füzesabonyban, Sarudon, Tiszanánán és Verpeléten. A szekrényekben taneszközöket csak ritkább esetben tároltak. Ezzel a megoldással csak Csányban és Gyöngyöspatán találkoztunk. Karácsondon a tantermi szekrény funkciója egyedi volt, itt ruhák tárolására használták.

Szükséges néhány szót szólnunk a tantermek fűtéséről is. A XIX. század alkonyán az osztálytermek melegét öntöttvas kályhák biztosították, melyek többnyire széntüzelésűek voltak. A kályháknak több típusa is használatban volt. Friedland-féle kályhakkal fűtöttek Adácson és Kömlőn a III-VI. leányosztály tantermében, Feldebrőn a IV-VI. vegyes osztályban, illetve a füzesabonyi iskola I. és III-IV. osztályaiban. Ezek mellett a kályhák mellett elterjedtek voltak a Kalán vasöntödében gyártott öntöttvas kályhák is. Kalán-féle kályhakkal fűtötték például a csányi iskola tantermeit, valamint a horti iskola I. fiúosztályának tantermét. Ezt a típusú kályhát használták Gyöngyöspatán is, de itt használatban voltak a Meidinger-féle vaskályhák is. Fűtés szempontjából egyedülálló volt a sarudi iskola, ahol a tantermeiket vályogból készített, fehérre meszelt búbos kemencékkel fűtötték. Néhány leltár – feltételezhetően pontatlanságból – nem tüntet fel a tanteremben fűtőalkalmatosságot, például 1891-ben a kömlői iskola V-VI. osztályának és a tiszanánai iskola III-VI. osztályának tantermében, 1896-ban az adácsi iskola I. vegyes osztályában, illetve 1900-ban a sarudi iskola III-VI. leányosztályában.

A tantermekben található taneszközök terén jelentősen különböztek egymástól a kezdő és a felsőbb osztályok tantermei. Az írás és az olvasás tanításához használt fekete iskolai tábla azonban szinte minden tanteremben megtalálható volt. Sőt, voltak olyan tantermek, amelyek két táblával is rendelkeztek. Ezek közül az egyiket a falra függesztették, a másik pedig állványon volt. Két iskolai táblával találkozunk az adácsi és a karácsondi haladó leányosztályokban, Besenyőtelken a kezdő és a haladó leányosztályban, valamint Verpeléten a III-IV. vegyes osztály tantermében. A leltárak tanúsága szerint hiányoztak a táblák a füzesabonyi II. vegyes osztályából, illetve a verpeléti iskola V-VI. vegyes osztályának tanterméből is. A táblák hiányának magyarázatát vélhetően a leltárak pontatlanságában kell keresnünk.

Az első osztályosok tantermeiben minden esetben megtalálhatóak voltak az írás és olvasás tanításához használt fali olvasótáblák. Ezeknek a vizsgált iskolákban három fajtáját

használták. Leggyakrabban a 24 darabból álló Bárány Ignác-féle fali olvasótáblákkal találkozunk, mint például a besenyőtelki, a csányi, az erdőtelki, a füzesabonyi, a kömlői, a tiszánánai iskolák I. osztályaiban, valamint az ecsédi iskola I. és II. osztályainak tantermeiben. A másik elterjedt típus a szintén 24 darabból álló Mócsy–Petrovác–Steinberger-féle olvasótábla volt. Ezt a típust használták Gyöngyöspatán, Horton, Kálban, illetve Sarudon. Különbözött a többtől az adácsi iskola, ahol három féle fali olvasótábla volt használatban. Az I. osztályban a Mócsy–Petrovác–Steinberger-félét használták, de a II. osztály tantermében megtalálhatóak voltak a Bárány-féle, illetve a Gyertyánffy–Kiss–Radó-féle olvasótáblák is.

Néhány iskolában az írás és az olvasás tanításának elősegítésére használtak mozgatható írott és nyomtatott betűkártyákat vagy táblácskákat. Ezekkel a taneszközökkel azonban csak az adácsi és a gyöngyöspatai iskolák I. osztályaiban, valamint a csányi iskola I. fiúosztályában találkozhatunk.

Az I. és II. osztályos tanulóknak kötelezően kellett tanulniuk a beszéd és értelemgyakorlatok nevű tantárgyat is, amellyel megalapozták a későbbi évfolyamokon a földrajz, történelem, polgári jogok és kötelességek, természetrajz és természettan tantárgyakból elsajátítandó ismereteket. A tantárgy oktatásához kifejezetten erre a célra készített szemléltető képeket használtak. Az általunk vizsgált iskolák leltárainak tanúsága szerint ez csak néhány helyen volt használatban. Ilyen szemléltetőképekkel találkozhatunk a csányi iskola I. és II-III. osztályainak, a feldebrői iskola II-III. osztályának, a füzesabonyi iskola I. és II. osztályainak, a tiszánánai iskola I-II. fiúosztályának és a III-VI. vegyes osztályának tantermeiben. Voltak olyan iskolák, ahol ezeket a szemléltető képeket könyv formátumban használták, mint például Abasáron, Gyöngyöspatán vagy Horton.

A számtan oktatásához használt orosz számológépeket, vagy más néven abakuszokat főként a kisebb iskolások tantermeiben találjuk meg, az idősebb korosztály tantermeiből ezek rendszerint hiányoztak. A vizsgált települések tantermei közül kizárólag az I. osztályosok tantermében volt abakusz Besenyőtelken, Csányban, Ecséden, Füzesabonyban, Gyöngyöspatán, Horton és Kömlőn. Voltak azonban olyan iskolák, ahol a kezdők tantermében sem volt számológép. A legszembetűnőbb, hogy Sarudon és Tiszánánán a fennmaradt iskolai leltárak egyáltalán nem tesznek említést róluk, de Kálban a kezdők tantermében is csak az 1898-as leltárban jelenik meg. A felsőbb évfolyamok tantermeiben csak néhány helyen fordult elő, mint például az abasári és a feldebrői iskola II-III. osztályában, Adácson a II. osztályban, Karácsondon a II-VI. leányosztályban, 1895-től Kálban a III-VI. fiúosztályban, az erdőtelki és a verpeléti iskola III-IV. osztályában, illetve a maklári iskola II-VI. fiú- és leányosztályának tantermeiben. A leltárak szerint 1889-ben a füzesabonyi iskola III-IV. osztálya, illetve 1891-ben a kömlői iskola V-VI. osztálya is rendelkezett számológéppel, de a későbbi évek során ezeket eltávolították.

A felsőbb évfolyamok tantermeiben jellemzőek voltak a vallástan oktatásához használt szemléltető képek, amelyek főként bibliai történeteket, jeleneteket ábrázoltak. Használatuk rendszerint a II-IV. osztály között volt szokásban, viszont nem minden iskolában találjuk meg őket. A leltárak tanúsága szerint Csányban, Ecséden, Füzesabonyban, Kálban, Sarudon, Tiszanánán és Verpeléten használtak ilyen szemléltető képeket. A kömlői iskolában 2 darab képeskönyv formájában használták a bibliai szemléltető képeket, az egyik kötetben az Ószövetség, a másikon pedig az Újszövetség volt.

A felsőbb osztályok tantermeiben megtalálhatóak voltak a térképek is, számuk az egyes népiskolákban változó volt. A II-III. osztályosok tantermeiben rendszerint csak Magyarország, illetve Heves megye térképe volt, de az olyan tantermekben, ahol felsőbb évfolyamok is tanultak, ez kiegészült Európa térképével. Ritkább esetben fordult elő a tantermekben Afrikát, illetve az 5 kontinenst vagy a két féltekét ábrázoló térkép. Afrika térképeivel a besenyőtelki haladó fiú-, illetve leányosztály, a káli haladó fiúosztály, illetve a sarudi III-VI. osztály tantermeiben találkozhatunk. Érdekességként lehet itt megjegyezni, hogy az adácsi iskola I. osztályának 1896-ban kelt leltárában is feltüntették Afrika térképét, ami itt inkább dekorációként, semmint taneszközként szolgált. A későbbi leltár tanúsága szerint a térkép kikerült a tanteremből. Az öt földrészt ábrázoló térképeket csupán a csányi iskola IV-VI. leányosztályának, a feldebrői iskola IV-VI. osztályának, a kömlői iskola III-VI. leányosztályának, illetve a sarudi iskola III-VI. osztályának tantermeiben találunk. Érdekes, hogy Amerika térképével egyik tanteremben sem találkozunk, de Ázsia térképei is csak a csányi iskola IV-VI. fiúosztálya rendelkezett. Térképek tekintetében külön érdemes megemlíteni a feldebrői és a verpeléti iskolák IV-VI. osztályait, ahol a többi térkép mellett Palesztina térképe is megtalálható volt, amivel különösen a gyermekek keresztény nevelését kívánták erősíteni.

A térképek mellett a földrajz tanítását segítették elő a földgömbök is, melyeket olykor iránytűvel, fa egyenlítővel és réz délvonallal láttak el. A glóbuszok túlnyomórészt csak a IV-VI. osztályok tantermeiben voltak jelen, de számos iskolából hiányoztak. A leltárak tanúsága szerint rendelkezett földgömbbel a besenyőtelki haladó fiúosztály, a csányi IV-VI. fiú- és leányosztály, az erdőtelki az V-VI. osztály, a feldebrői, a gyöngyöspatai és a verpeléti V-VI. osztály, a füzesabonyi IV-VI. leányosztály, a horti haladó fiú- és leányosztály, a karásondi haladó leányosztály, a káli III-VI. fiúosztály, a kömlői IV-VI. vegyes és a III-VI. leányosztály, illetve a sarudi III-VI. vegyes és a III-VI. leányosztály. Nem rendelkezett glóbuszokkal az adácsi III-VI. leányosztály, a besenyőtelki haladó leányosztály, a maklári haladó fiú- és leányosztály, illetve a tiszanánai III-VI. vegyes osztály.

A térképek mellett a felsőbb osztályok tantermeiben helyet kaptak a természetrajzi ábrák és a természettani képek is. A vizsgált iskolák többsége mindkét típusú taneszközzel rendelkezett, melyeket rendszerint a IV-VI. osztályosok tantermeiben helyeztek el. A természetrajzi

képekből általában a Győrffy-félét, a természettani ábrákból pedig a Bopp-félét használták. A kömlői iskolában a Schubert-féle természetrajzi képek voltak használatban. Mindkét taneszköz megtalálható volt a besenyőtelki haladó fiúosztály, a csányi IV-VI. fiúosztály, a káli III-VI. fiúosztály, a feldebrői, a gyöngyöspatai, a kömlői és a verpeléti V-VI. vegyes osztály, a sarudi III-VI. vegyes osztály tantermeiben. Voltak olyan tantermek, ahol csak a természetrajzi képek meglétéről tudósít a leltár. Ide tartoztak az adácsi III-VI. leányosztály, a csányi és a füzesabonyi IV-VI. leányosztály, az erdőtelki III-IV. vegyes osztály, illetve a horti és a maklári haladó fiú és leányosztály tantermei. Ebből is láthatjuk, hogy a természettani ábrák főleg a fiúk osztályában, illetve a vegyes osztályok tantermeiben voltak. A leányosztályokban jobb esetben csak természetrajzi képeket találhatunk, de sok esetben még ezek is hiányoztak, mint például a besenyőtelki és a karácsondi haladó leányosztályban, vagy a kömlői és a sarudi III-VI. leányosztályban.

A fent ismertetett taneszközökön túl a felsőbb osztályok tantermeiben még számos más taneszköz is megtalálható volt, melyek főként a számтан, a természetrajz és a természettan tantárgyak sikeres tanítását segítették elő. Ide tartozott többek között a métermértékek fali ábrája, az űr- és súlymértékek, a méterrúd, a tellúrium, a köbdeciméter-kocka. Természetesen ezekből a taneszközökből csak néhány darab volt az egyes tantermekben, a legjobban a csányi, illetve a feldebrői iskolák voltak velük ellátva. Számos tanteremből viszont teljesen hiányoztak a fent említett kiegészítő taneszközök, például az adácsi III-VI. leányosztályból, az erdőtelki V-VI. vegyes osztályból, valamint a besenyőtelki, a gyöngyöspatai, a horti, a kömlői, a maklári, a tiszánánai iskolák felsőbb osztályainak tantermeiből. Érdekes itt említést tennünk a verpeléti iskola V-VI. osztályának tanterméről, ahol a leltár szerint már 1892-ben megtalálhatóak voltak a fanemesítés módszereit, az emberi test fő részeit, illetve a különböző légköri jelenségeket szemléltető faliképek. Ezekkel a taneszközökkel más tantermekben nem találkoztunk az 1890-es évek folyamán.

A fejezetben vázoltuk tehát azt az igen változatos képet, amelyet a kiválasztott Heves megyei népiskolák tantermei mutattak. Az eltérő leírásokból, különbségekből látszik, hogy a település anyagi helyzete és az iskola igényessége nagy mértékben befolyásolta azt az iskolai teret, ahol a gyermekek tanultak.

A XXI. század korszerű osztálytermével szembeni elvárások

Miután áttekintettük a XIX. századi, illetve a XX. század eleji elvárásokat, érdemes górcső alá venni napjaink iskolai tereit. A korábbi időkhöz hasonlóan a XXI. századi tantermek berendezésének is meg kell felelnie a kor elvárásainak, a tanulók megváltozott igényeinek. Az elsődleges cél itt is az, hogy a diákok a lehető legmagasabb szinten tudják elsajátítani

az ismeretanyagot. A módszerekben és az eszközökben az elmúlt 130 év alatt rengeteg változás történt. A XXI. századra a korábban egyeduralkodó frontális munkaformát egyre inkább felváltották a kooperatív technikák, a dráma- és projektpedagógia, valamint az IKT-eszközök tanórai alkalmazása. Ezek a korszerű munkaformák sajátos tanterembenrendezést igényelnek, így annak érdekében, hogy alkalmazásukkal valóban sikeres pedagógiai munkát végezhessünk, szükséges az iskolai környezetet, a tantermeket is ennek megfelelően kialakítani, berendezni. A XIX. század végi, kizárólag a frontális munkaformához berendezett tantermeket egyre inkább fel kellett, hogy váltsák az aktiváló, cselekvésorientált tanulásszervezési módokat támogató osztálytermek.

K. Nagy Emese nevelésszociológus 2011-ben megjelent munkájában részletesen bemutatja a korszerű pedagógiai módszerekhez igazodó tanulási környezet szakszerű berendezését, annak lényegesebb szempontjait. A nevelésszociológus szerint a korszerűen berendezett tantermek esetében a legfontosabb, hogy bútorzata könnyen mozgatható legyen, ezáltal a tantermet kis időráfordítással a tanóra céljainak megfelelően át lehessen rendezni. A padok padlóhoz rögzített, fix elrendezésével szemben fontos, hogy elhelyezésüket többféleképpen lehessen variálni. Ilyenek például a közös gondolkodást vagy vitát lehetővé tévő patkó alakban történő elrendezés, vagy csoportmunka esetén a padok összetolásával létrehozott ún. tanulói szigetek. Ezeket az elrendezési formákat a 20 fő alatti osztálytermekben célszerű alkalmazni (K. Nagy, 2011.). Ugyanakkor ügyelni kell arra, hogy a tanterem ne legyen túl zsúfolt, hanem rendelkezésre álljon megfelelően tágas közlekedő tér, valamint az iskolapadok elhelyezésére szánt tér mellett helyet kaphasson a zenehallgatásra, a játszásra, az olvasásra, valamint a digitális taneszközök elhelyezésére alkalmas terület is. A megfelelő nagyságú tér az osztálytermekben azért is nagyon fontos, mert a korszerű tanulásszervezési módok a tanulók részéről előtérbe helyezik a mozgással és eszközhasználattal járó tevékenységeket, illetve a különböző társadalmi terek tanteremben való modellálását, amelyek pedig tér hiányában megvalósíthatatlanok (Réti, 2011. 22.). Érdeemes ezeket összevetnünk Gönczy Pál osztálytanácsos korábban ismertetett javaslatával, aki a tantermekben csupán a közlekedésre szánt terek kialakításával számolt.

K. Nagy Emese szerint előnyös, ha az osztályterem két falán táblát helyezünk el, melyből az egyik interaktív, a másik pedig hagyományos filctollas vagy krétás tábla. A tanári asztal és szék katedrán történő elhelyezése szintén nem kívánatos, ugyanis a modern technikák alkalmazása esetén a pedagógusnak facilitátor szerepet kell betöltenie, melyet a tanulóktól nagy távolságra, illetve magasabbra elhelyezett asztal nagymértékben akadályoz. Mindezek mellett a tanári asztal elhelyezésénél figyelemmel kell lenni arra is, hogy az asztaltól a pedagógus könnyen szemmel tudja tartani a diákok tanórai munkáját, tevékenységét. Az iskolai padok kivitelezése szempontjából fontos, hogy alkalmasak legyenek csoportos munkavégzésre is. Ebből kifolyólag célszerű egy-, illetve a kétszemélyes padok jelenléte, továbbá a hagyományos

téglalap alakú asztallap helyett a trapéz formájú kivitelezés. Ennek köszönhetően kis időráfordítással lehetővé válik több 6 tagú csoport kialakítása (K. Nagy, 2011.).

Az osztályterem berendezésénél emellett, hogy a funkciójának teljes mértékben megfeleljen, fontos szempont, hogy kellemes légkört sugározzon a tanulók és a tanárok számára egyaránt. Ezt leginkább a gondosan és szakszerűen megválasztott dekorációval tudjuk elérni. A tantermi dekorációnál mindenképpen szem előtt kell tartanunk, hogy kerüljük a rendszertelenséget és a túlzúsóftóságot, ugyanis ezzel ellenkező hatást érünk el, csökken a diákok komfortérzete. A túlzottan sok térkép, illetve ábra helyett célszerűbb a tanulók munkáiból kialakított faliújságot, esetleg naptárt létrehozni. Figyelni kell arra is, hogy a monotónia mellett a faliújság tartalmát rendszeresen változtassuk, szem előtt tartva annak aktualitását is (K. Nagy, 2011.).

A 2020-as év a koronavírus-járvány miatt a tanulási környezetek tekintetében is korszakhatárt jelent. A pandémiának köszönhetően előtérbe kerültek és a jövőben várhatóan egyre fontosabb szerepet kapnak majd a digitális tanulási terek, tehát a kommunikációs folyamatok fokozatosan elhagyják az épített teret és hálózatra költöznek át (Szűts, 2020. 37). A legegyszerűbb online tanulási környezetek a Facebook-csoportok, ahol a tanulók az állandó jelenlétük miatt könnyen elérhetőek. Legnagyobb előnye, hogy a diákoknak küldött üzenetek esetében a pedagógus nyomon tudja követni, hogy ki olvasta azt, illetve ki nem. Emellett lehetőség van a tanulókkal a valós idejű kommunikációra, illetve fájlok, tananyagok feltöltésére. Természetesen a Facebook-csoportoknál már vannak fejlettebb, több lehetőséget biztosító digitális tantermek, mint például a Microsoft Teams, a Google Classroom, a NeoLMS, vagy az Edmodo. Segítségükkel lehetőség van a pedagógusoknak virtuális tanórák tartására, tananyagszerkesztésre, feladatok kiosztására, számonkérésre, a beadott dolgozatok javítására és értékelésére, illetve a közösségi modul használatával kötetlenebb beszélgetésre, posztolásra (Nádori & Prievara, 2018.).

Az online tanítási környezetek kialakítása mellett azonban érdekes kérdés lehet a személyes tanulási terek kialakítása is. A koronavírus-világjárvány hatására előtérbe kerültek az online oktatási formák, kérdésessé vált, hogy mikor és milyen mértékben tér vissza a hagyományos tanulási térbe az oktatás. A távoktatási formák növekvő használata azonban fel fogja vetni, sőt már napjainkban is felveti a személyes tanulási terek kérdését, lehetőségeit.

Összegzés

A gyermekek idejük nagy részét évszázadok óta oktatási intézményekben töltik, s éppen ezért óriási jelentőséggel bír az a tér, ami ilyen módon az életterületet jelenti éveken át. Tanulmányunkban azt tekintettük át, hogy a XIX. század harmadik harmadában és a XX.

század elején, azaz az oktatás expanziójának kezdetén milyen elvárások fogalmazódtak meg a tanítási terekkel kapcsolatosan, illetve mindez hogyan változott meg napjainkra. A XIX. századi tanulási terekkel kapcsolatos tapasztalatok természetesen számos további kérdést is felvethetnek, de e tanulmány terjedelmi kereteit ezek meghaladnák. Azt mindenesetre látni kell, hogy az elmúlt közel másfél évszázad során radikális változások történtek mind a szemléletmód, mind az elvárások tekintetében, a fejlődés, az új igények megjelenése pedig nem lassul, hanem jelentősen gyorsulni fog a jövőben. A pedagógiának pedig reagálnia kell ezekre mind a tanulási terek kialakítása, mind a tanítási módszerek megválasztása tekintetében.

Felhasznált irodalom:

- Benisch, A. (1928). Az iskolaépítési akció. In Gy. Szombatfalvy (Ed.), *A magyar népoktatás* (pp. 97–125). Budapest: M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium.
- Gönczy, P. (1870). *Népiskolai épülettervek*. Buda: Vallás és Közoktatásügyi M. K. Ministerium.
- K. Nagy, E. (2011). Mutasd meg az iskolád és megmondom, ki vagy! Forrás: https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/ofipast/2011/09/KNagy_E_Mutasd_meg_az_iskolad_es_megmondom_ki_vagy1.pdf Letöltve: 2021.02.21.
- Kéri, K. (1995). A katolikus elemi iskolák állapota Baranyában. *Baranya – Történelmi Közlemények 1994/95*, 7–8, 197–221.
- Nádori, G. & Prievara, T. (2018). *21. századi pedagógia*. Akadémiai Kiadó. (Letöltve: 2021. 02. 21. https://mersz.hu/hivatkozas/m433hszp_57_p1#m433hszp_57_p1 <https://doi.org/10.1556/9789634541028>)
- Réti, M. (szerk.) (2011). *Kívül-belül jó iskola. Tanító terek*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- Sanda, I. D. (2016). Az iskola-egészségügy és a tanulási környezet korszerűsödése Magyarországon – a századforduló körüli évtizedekben. *Pedagógiatörténeti Szemle*, 3-4, 86–105. <https://doi.org/10.22309/PTSZEMLE.2016.3.5>
- Szűts, Z. (2020). *A digitális pedagógia elmélete*. Akadémiai Kiadó. (Letöltve: 2021. 02. 21. https://mersz.hu/hivatkozas/m761adpe_37_p1#m761adpe_37_p1 <https://doi.org/10.1556/9789634545859>)

Felhasznált források

- Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. Forrás: 1868. évi XXXVIII. törvénycikk - 1.oldal - Ezer év törvényei (jogtar.hu) Letöltve: 2021. 02. 20.

- Csáky Albin (1894). A VKM. miniszternek a közoktatásról szóló az országgyűlés elé terjesztett 23. jelentése. Magyarországi rendeletek tára. Budapest, 1902. II. 1813–1814.
- EFL Circulares Dioecesanæ anni 1886. *Circulares Dioecesanæ*, 1882-1889.
- EFL X) Acta Parochialia Abasár 4427/1893. A II-III. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Abasár 5205/1900. A II-III. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Adács 5397/1891. A II-VI. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Adács 6051/1894. A II. vegyes osztály és a III-VI. leányosztály tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Adács 2358/1896. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Adács 5273/1896. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Adács 1069/1897. A II. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Adács 5930/1899. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 5859/1893. Az I. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 1957/1895. Az I. fiúosztály és a II-VI. fiúosztály tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 5075/1896. Az I. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 611/1897. A II-VI. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 2430/1898. Az I. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 6318/1898. A II-VI. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 4460/1900. A II-VI. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Besenyőtelek 6032/1900. II-VI. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Csány 952/1895. Az I. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Csány 3471/1895. Az I, II-III, IV-VI. fiúosztályok és a II-III, IV-VI. leányosztályok tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Ecséd 5383/1892. Az I. és II. vegyes osztály tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Ecséd 1538/1896. A II. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Ecséd 2799/1896. A III-IV. vegyes osztály tanterének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Ecséd 6063/1896. A II-III. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Ecséd 5005/1897. A II. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Ecséd 1315/1898. A II-III. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Erdőtelek 1038/1892. Az I-III. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Erdőtelek 287/1895. Az V-VI. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Erdőtelek 6163/1896. A III-IV. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Feldebrő 5032/1896. A IV-VI. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Feldebrő 5189/1900. A II-III. és a IV-VI. vegyes osztályok tantermeinek leltárai

- EFL X) Acta Parochialia Füzesabony 4900/1889. Az I. és a III-IV. vegyes osztályok tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Füzesabony 909/1894. A III-IV. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Füzesabony 5892/1896. A III-IV. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Füzesabony 6228/1896. A II. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Füzesabony 5984/1897. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Füzesabony 4212/1900. A IV-VI. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Gyöngyöspata 1721/1893. Az I. önálló tanítói állomás leltára
- EFL X) Acta Parochialia Gyöngyöspata 2180/1895. A tanítói és tanítónői állomások leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Gyöngyöspata 5941/1898. A III. osztály és tanítói állomás leltára
- EFL X) Acta Parochialia Gyöngyöspata 6411/1899. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Gyöngyöspata 5828/1900. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Hort 1566/1895. Az I. és a II-VI. fiúosztályok és az I. és a II-VI. leányosztályok tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Hort 2708/1897. Az I. és a II-VI. fiúosztályok tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Kál 379/1892. A II-VI. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Kál 586/1893. A II-VI. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Kál 692/1896. Az I. vegyes és a III-VI. fiúosztály tantermeinek leltárai
- EFL X) Acta Parochialia Kál 2159/1898. A III-VI. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Kál 3313/1898. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Karácsond 5397/1900. A II-VI. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Kömlő 2339/1891. Az V-VI. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Kömlő 964/1897. A IV-VI. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Kömlő 5099/1898. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Kömlő 6038/1900. A III-VI. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Maklár 4944/1897. A II-VI. fiúosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Maklár 5632/1897. Az I. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Maklár 5437/1898. A II-VI. leányosztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Sarud 5299/1891. A III-IV. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Sarud 5952/1891. Az V-VI. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Sarud 5403/1892. A III-IV. vegyes osztály tantermének leltára
- EFL X) Acta Parochialia Sarud 6277/1895. A III-VI. vegyes osztály tantermének leltára

- EFL X) Acta Parochialia Sarud 704/1897. A III-VI. vegyes osztály tantermének leltára
EFL X) Acta Parochialia Sarud 5098/1898. Az I-II. vegyes osztály tantermének leltára
EFL X) Acta Parochialia Sarud 5778/1899. Az I-II. vegyes osztály tantermének leltára
EFL X) Acta Parochialia Sarud 5233/1900. A III-VI. leányosztály tantermének leltára
EFL X) Acta Parochialia Tiszanána 5297/1891. A III-VI. vegyes osztály tantermének leltára
EFL X) Acta Parochialia Tiszanána 6196/1892. Az I-II. fiúosztály tantermének leltára
EFL X) Acta Parochialia Verpelét 878/1893. A III-IV. és az V-VI. vegyes osztályok tantermeinek leltárai